

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון כ"ב

תשע"ב

חג סוכות 391

ברכת אבות*

מקודש" מתועב. לדין, הוא "אלוהי אברהם", הוא "אלוהי יצחק" כשם שהוא "אלוהי יעקב"! מה אפוא בין זה לזה? על כורחך אתה אומר שאין אלו אלא ביטויים לשלוש דרכים מרכזיות שבהן גילה ומגלה האדם את הקב"ה בעולם. הדגש מושם כאן לא על עצם הופעת הקב"ה בעולם – בריאתו שמים וארץ, ניהולו את הטבע ואת הנס, השגחתו וכו', אלא על פעילות האדם המגלה את הקב"ה לעולם. אברהם, יצחק ויעקב פעלו בדרכים שונות למילוי אותה משימה, איש איש לפי דורו, מקומו ותקופתו: "אברהם שכתוב בו הר' [...] יצחק שכתוב בו שדה [...] יעקב שקראו בית [...]]" (בבלי, פסחים פח ע"א).

דרשו דורשי רשומות שהדגם האברהמי – אב המון גויים, הציב את הקריאה בשם ד' חשוף ובולט בראש ההר, "והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה [...] היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת" (רמב"ם, הלכות עבודה זרה א, ג).

הדגם היצחקי "ירד" מההר לשדה, לא התרוצץ הילך והילך לקרב את הבריות, אך היה פתוח לקליטת כל מאן דבעי, בחינת הרוצה את הרב בא אליו.

הדגם היעקבי התבצר בתוך ארבע קירות ביתו, בחממה הנדרשת לגידול אטי ומסודר של כרם בית יעקב.

אב אב לפי דורו ידע לתעל את המחויבות כלפי עם וכלפי עולם, לפי התייב הנדרש לשעתו. כולם כאחד היו חדורי שאיפה "לתקן עולם" ולא רק עם, ב"מלכות שדי", אך כולם כאחד ידעו שאין דין ישיבה בארץ כישיבה חוצה לה; שאינה דומה עת רווחה לעת מצוקה; שלא הרי רבים כהרי יחיד; ששעת סיכון אינה כשעת סיכוי, וכן הלאה וכן הלאה על זו הדרך. האסטרטגיה אחת, הטקטיקה מפוצלת.

יש שיבליט את גדלות ד' בעולם ויש שיבליט דווקא את גבורתו; יש שיסמן את היותו גומל חסדים כעיקר ויש שיראה בהבאת גאולה יסוד; יש שהעזרה חשובה לשעה ויש שהישועה או ההגנה הם הנדרשים – מזה ומזה אל תנח. בין כך ובין כך ברי שאלה אבני הבניין לכלל חובת האדם – כל אדם – בעולמו: לקרוא בשם ד', להפיץ את דבר ד', להגדיל תורה ולהאדיר, אם בדרך אברהם, אם בדרך יצחק ואם בדרך יעקב – אב אב ועבודתו, אב אב ותפילתו – איש איש לפי דורו ולפי דרכו. "מעשה אבות סימן לבנים".

אמור מעתה: ברכה זו היא מסד ברכות תפילת העמידה, שכולן נשענות עליה. לכן הן כולן "סמוכות לחברתה" ואינן פותחות בברוך, להוציא ברכה זו שעליה כאמור הכול נסמכות. יתרה מזו, כפי שהתבאר, ברכה זו אינה רק תשתית תפילת העמידה, אף לא רק נדבך יסוד לתפילה כולה, אלא – אליבא דאמת – עמוד כלל עבודת האדם. ואחר שכך הדבר, הייפלא שמי שלא כיוון בה – מעיקר הדין – אינו יוצא ידי חובה!:

הרב פרופ' נריה גוטל
נשיא המכללה

א. שלושה שינויים מייחדים את "ברכת אבות", זו ה"מזניקה" את תפילת העמידה, הן ביחס לתפילה כולה הן ביחס לכלל יתר י"ח ברכות תפילת העמידה: שוני הלכתי, שוני מבני ושוני ניסוחי. הלכתי, ש"ברכת אבות" היא היחידה בה – מעיקר הדין – מי שלא כיוון לא יצא ידי חובה, מה שלא אמור אפילו בפרשיות קריאת שמע שהן דאורייתא. מבני, ברכה זו היא היחידה מכל י"ט הברכות שגם פותחת וגם חותמת ב"ברוך"; ניסוחי, שלא ברור מה הוא נושא הברכה, שכן גם אם היא קרויה "ברכת אבות" – וכמובן נכון שהאבות, שלושתם, נזכרים בה – רובה ככולה כלל לא עוסק בהם. מה אפוא מוקדה ומה לבה של ברכה זו? דומה כי מענה לשאלה השלישית עשוי לתת פשר לשאלה השנייה וממנה גם לראשונה.

ב. עיון פשטני ב"ברכת אבות" עלול חלילה לטעת רושם שאין מדובר אלא באסופת שבחים: גדול, גיבור, נורא, עליון, גומל חסדים, קונה הכל, זוכר חסדים, מביא גואל, עוזר, מושיע, מגן. נכון הוא שג' ברכות ראשונות כולן, כיחידה, הוגדרו "ברכות השבח", ועם זאת לא ברור מה הוא הציר שעליו ניצבת "אסופת" שבחים אלה ומה מייחד אותם. לחז"ל עצמם היה ברור ששבחים אלה מאוגדים בדקדקנות על מה שיש בהם, ולא פחות מכך על מה שאין בהם. לא בכדי, כאשר היה מי שלא הבין זאת וראה לעצמו חובה וזכות להוסיף עוד ועוד שבחים, הרי זה ננזף (בבלי, ברכות לג ע"ב)!

ג. מעט מאוד אישים, כולל דגולים וחשובים ביותר, נזכרו בשמם בתפילה כולה. נעים זמירות ישראל – דוד המלך, אשר מידה רבה מאוד של נוסח התפילה שאובה ונשענת על מזמורי ספר תהלים שלו, אף הוא אינו נזכר בשמו אלא מתוך ציטוט של פרשייה תנ"כית: "ויברך דוד..."; גואלם של ישראל ממצרים ומוסר התורה – משה רבנו, אף הוא אינו נזכר אלא כך, כציטוט פרשייה תנ"כית: "אז ישיר משה..."; וככלל לא נזכרו לא שנים עשר השבטים ולא אהרן, לא יהושע ולא שלמה, לא ישעיה ולא יחזקאל, לא עזרא ולא נחמיה, ולא... ולא... אלא רק "מענייני דיומא" המתחייבים: "בימי מרדכי ואסתר"; "בימי מתתיהו בן יוחנן". חרגו מכך האבות: "אלוהי אברהם אלוהי יצחק ואלוהי יעקב [...] מגן אברהם"; הלוא דבר הוא!

ד. "אין קורין אבות אלא לשלושה" (בבלי, ברכות טו ע"ב). גם אם מובן מדוע אבות האנושות – אדם הראשון ונח – אינם מצוינים כאבותינו הייחודיים, מה גרע כוחם של המנויים הנ"ל: משה ואהרן, יהושע ושלמה, ישעיה ויחזקאל, וכן הלאה גדולי עולם אשר כולנו נסמכים עליהם? האמנם רק כיוון שכולנו צאצאי הראשונים – אברהם, יצחק, יעקב – ובוודאי לא כולנו צאצאי השניים, זו ורק זו הסיבה? העובדה שעל פי ההלכה גם הגר אומר "אבותינו" על שלישייה זו, הגם שאינו מיוצאי חלציהם, מעידה שהייחוס הערכי הוא המשמעותי, יותר והרבה יותר מהייחוס הגנטי, וזאת לבד מרדידותו הניכרת של מענה כזה.

הגם שהברכה מכונה "ברכת אבות", לאמתו של דבר היא אינה ממוקדת ב"אבות" אלא ב"אלוהי האבות": "אלוהי אברהם אלוהי יצחק ואלוהי יעקב". והרי זה פלא: כדת מונותאויסטית, היהדות כופרת בחדות ואף מואסת ב"שילוש

* המאמר המלא מתפרסם באתר המכללה.

לרקוד במעגלים

בעודי קוראת את הדברים עולות בראשי דוגמאות רבות מתוך שגרת חיינו, מצבים שבהם אנו מתקשים להבחין בין רצוא ושוב.

לפני כשבועיים נכחתי בחתונה גדולה ושמחה. בדרכי חזרה הביתה הצטרפתי למכונתיה של משפחה מהיישוב שבו אני גרה. אב המשפחה החל לטעון שהוא מתקשה לשמח חתן וכלה.

לשאלתי מה פשר הדברים הוא הסביר כי בעבר הרצון של כל המוזמנים היה לשמח את החתן, להחזיק ידיים ולרקוד במעגלים, מתוך תחושת אחדות ומתוך רצון לתת לחתן תחושה שהוא מוקף באמונה ואהבה. היום, המשיך והסביר, השמחה כבר "יצאה מפרופורציה". מרוב הרצון לשמח כל אחד מקפץ לעצמו; כל אחד צריך להראות את עצמו, לרקוד לפי הקצב והסגנון המתאים לו ושוב הוא בוחר. בשל כך נדמה לעתים ששוכחים מעט את החתן.

דבריו אלו השאירו עלי רושם רב וחומר למחשבה. ייתכן שהדברים מוקצנים מעט, אך האם אין בכך שמץ של אמת? האם אנו יודעים להפסיק כשאנו נדרשים לכך? האם אנו יודעים לכמת את האור והגודל לכלים הנכונים? ויותר מכל, האם אנו מובלים מכוח הענווה או מכוח הגאווה?

בפרשתנו אנו רואים שיש בכוחנו להפסיק כשיש צורך. אבות אבותינו, בעת בניית המשכן, אכן עשו כך. הם הצליחו לקחת את כוחות החיים ולנתבם בצורה הנצרכת, בענווה ובדיק. כולי תפילה שנצליח לקחת כוחות אלו ולחיות את החיים בדיק הנצרך להם. שנפעל מתוך נקיות, ושנמשיך לרקוד במעגלים.

מיכל קורשיה

סטודנטית בהתמחויות לתקשורת ולחינוך חברתי קהילתי

בפרשה זו, שבה אנו עסוקים בהקמת המשכן, הדרך של בניית המשכן חשובה לא פחות מהתוצר. איך נעשה המשכן? אחת התכונות החשובות והמרכזיות בבניית המשכן היא הנדיבות. הנדיבות היא תכונה המגיעה מלמעלה. להיות נדיב משמעו לפתוח את הלב, להיות נדיב מהווה גם ברכה אלוקית. המשכן צריך להיווצר בין השאר ממוקדים של נדיבות בעם ישראל.

לקריאתו של משה רבנו לנדיבות לבניית המשכן, עם ישראל עונים ברצון, עד כדי כך שהעם מביא יותר מדי:

ויאמרו אל משה לאמר, מרבים העם להביא, מדי העבדה למלאכה, אשר צוה ה' לעשת אתה [...] ויצו משה, ויעבירו קול במחנה לאמר, איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה, לתרומת הקדש; ויכלא העם, מהביא (לו, ה-ו).

מקריאת משה להפסיק לתרום השפת אמת רואה סכנה טמונה, אפילו בתכונת הנדיבות. הוא מסביר: "התפשט הנדיבות יותר מהראוי וחששו שלא יהיה יותר לשם שמים". גם הנדיבות יכולה להגיע להקצנה, נדיבות שהיא לשם כבוד. ('ימה, הבאת למשכן רק מאה מטבעות זהב? אני הבאתי מאתיים!')

משה רבנו והחכמים ראו שיש תנועה חזקה של נתינה ופחדו שהיא כבר לא לשם שמים. לכן היה צריך לעצור ולמנוע. הם רצו לשמור על עם ישראל שגם ההתנדבות תהיה מהמקום הראוי, שהמיקוד יהיה עשיית רצון ה'.

בכל כוח של חיים יש בחינת "רצוא" – התלהבות, "ושוב" – יכולת לעצור. האם אני עושה משהו באמת לשם שמים או שיש בכך התלהבות שהיא כבר אש זרה, לשם הכבוד? אם כן, עלי לעצור ולהפסיק להבליט את עצמי כדי לתת מקום למישהו אחר.

היכולת להפסיק קשה יותר מאשר להימנע מלכתחילה. כשאנו כבר בתנועה קשה להפסיק אותה.

מחנכים באמונה

"שיטת זילברמן"

ברורב מכמן

לפני כחמישים שנה, כשהגיעו ילדיו של הרב יצחק שלמה זילברמן זצ"ל לגיל חינוך, הוא שאל את עצמו כיצד עליו לקיים את חובתו כאב ללמד את בניו תורה. מברורים רבים שערך התברר לו כי גדולי הדורות המהר"ל, השל"ה והגר"א יצאו נגד דרך הלימוד הקיימת של המקרא, המשנה ואפילו הגמרא. ידיעה זו הביאה אותו להתייעץ עם אחד מגדולי הדור, הרב יחזקאל אברמסקי זצ"ל, שאמר כי אם הוא ברצונו ללמד את ילדיו תורה בהתאם להלכה, עליו ללמד בביתו, בעצמו, כיוון שאף אחת מהמסגרות הקיימות אינה עונה על הדרישות. הרב זילברמן אכן עשה כך.

מה שהתחיל כפתרון לבניו של הרב זילברמן הפך לרשת תלמודי תורה הפזורים כיום מחברון ועד טורונטו.

"המצויאות מוכיחה שילדים הלומדים בשיטה הזו הם שמחים ורואים זאת על פניהם [...] זוהי שמחת תורה אמתית. אחת הסיבות לשמחה של הילדים היא השינון. שינון כל אחד אוהב כי זה מוציא את האנרגיה בצורה חיובית [...] כך אנו רואים גם בשיבה גדולה, שבה מי שלומד בקול ובמרץ לומד בשמחה", אמר הרב יוס טוב זילברמן, בנו בכורו של הרב יצחק שלמה ומנהל תלמוד התורה "אדרת אליהו" ברובע היהודי בירושלים.

המגמה היסודית בתלמודי התורה של "שיטת זילברמן" היא לפעול על פי הדרכת המשנה במסכת אבות: "בן חמש למקרא, בן עשר למשנה, בן חמש-עשרה לתלמוד". בהדרכה זו רואים מצדדי השיטה את הבנת חז"ל ליכולת הבנתו של הילד, כך שלכל גיל יש את האתגרים ואת היכולות שלו. עד סוף כיתה ה' מסיימים באדרת אליהו את כל התנ"ך. בכיתות ו-ח לומדים חמישה סדרי משנה. בלימודי המשנה משתדלים לקחת פירוש פשוט, כאשר גם כאן יש לשינון מקום מרכזי. רק בכיתה ט, בשיבה הקטנה, מתחילים בלימודי גמרא.

במוסדות זילברמן אין תעודות ואין חופשות. המלמדים מעודדים את הילדים להמשיך ללמוד גם בשבתות ובחגים. דגש רב ניתן על חלוקת ציפורים, הן בפרסים ממש הן בדברי עידוד ובמילים חמות. תלמודי תורה בשיטת זילברמן קיימים כבר למעלה מעשר שנים גם ביישובים בעלי אופי דתי-לאומי: בבית אל, בטלמון, ביצהר, בנוף איילון, בחברון ואף בחו"ל.

לעיון נוסף:

- יואל יעקבי, "חזרה למקורות", בתוך אתר מוסדות חינוך מישרים: http://mesharim.org/?page_id=32
- הרב אליהו כי-טוב, "על חטא שחטאנו בתינוקות של בית רבן", בקישור: www.vbm-torah.org/vtc/0027053.html